

MINTAQAVIY MOJAROLARNI MUZOKARALAR YO'LI BILAN HAL ETISH: ISROIL – FALASTIN MOJAROSI MISOLIDA

Yusubjonov Azizbek Sharibjon o'g'li
JIDU Siyosatshunoslik yo'nalishi
3-bosqich talabasi

Anotatsiya: *Isroil-Falastin mojarosi o'nlab yillar davom etgan, isroilliklar va falastinliklar uchun katta azob va bo'linishlarga sabab bo'lgan murakkab va chuqur ildiz otgan muammodir. Ushbu maqola mojaroning umumiy ko'rinishini taqdim etish, uning tarixiy kontekstini o'rganish, uning davom etishiga hissa qo'shadigan asosiy omillarni o'rganish va muloqotni rivojlantirish va tinch yo'l bilan hal qilishga intilish muhimligini o'rganishga qaratilgan.*

Keys: *Isroil, Falastin, Quddus, G'azo, qochqinlar, ekstrimizm, zo'ravonlik, genotsid, diniy tafovut, resurslar, Oslo kelishuvi, HAMAS, intifadalar, Kemp Devid sammit, Arab tinchlik tashabbusi, Annapolis konferentsiyasi, Fath, geosiyosiy dinamika.*

Isroil-Falastin muammosi uzoq yillik siyosiy mojaro va hududiy bahsdir. Isroilliklar va falastinliklar o'rtasidagi mojaro 19-asrning oxirlarida sionistik harakatlar tarixiy Falastinda yahudiylarning vatanini o'rnatishga harakat qilgan paytga borib taqaladi. Ko'pgina tarixchilar va siyosatshunoslar Isroil-Falastin mojarosining kelib chiqishini Usmonli imperiyasi davriga bog'laydilar. Birinchi jahon urushidan keyin mintaqadagi Usmonli hukmronligi barbod bo'ldi va Britaniya Mandat Falastinni nazorat qila boshladi. Buyuk Britaniyaning bu vaqt ichida yahudiylarning immigratsiyasiga ruxsat berish qarori Falastin hududidagi arab va yahudiy xalqlari o'rtasidagi ziddiyatga olib keldi.

1947 yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Falastin hududini bo'lish taklifi bo'yicha rejani qabul qildi. Shunga ko'ra, yahudiylar mustaqil Isroil davlatini, falastinliklar esa mustaqil davlat qurishlari taklif qilindi. Biroq bu reja Falastinliklar ko'p bo'lgan hududlardagi arab yetakchilari tomonidan rad etildi va to'qnashuvlar boshlandi. 1948-yilda Isroil davlati barpo etilgan¹dan so'ng, ko'p sonli falastinliklarning ko'chirilishi davom etayotgan keskinlik va o'z taqdirini o'zi belgilash uchun kurashga olib keldi. Ushbu urushlar natijasida Isroil o'z hududini kengaytirdi va ba'zi falastinliklar ko'chirildi yoki qochishga majbur bo'ldi. Bu voqea falastinlik qochqinlar muammosini keltirib chiqardi va bu muammo bugun ham davom etmoqda.

Keyingi yillarda Isroil va Falastin o'rtasida turli tinchlik tashabbuslari va kelishuvlari amalga oshirildi, ammo ular doimiy ravishda muvaffaqiyatsizlikka uchradi. Isroilning G'arbiy Sohil va G'azo sektorini nazorat qilishi Falastinning o'z

¹ 1948-yil – Isroil davlatini tan olish bo'yicha rezolyutsiya qabul qilingan.

<https://www.un.org/securitycouncil/ru/content/resolutions-adopted-security-council-1948>

mustaqil davlatini barpo etish harakatlariga to'sqinlik qildi va mojarolarning davom etishiga sabab bo'ldi.

Keskinlashuvning asosiy sabablaridan birinchi muammo: Quddusni kim nazorat qilishi: Tarixiy jihatdan musulmonlar uchun ham, yahudiylar uchun ham muhim bo'lgan Quddus shahri maqomi Isroil va Falastin o'rtasidagi barcha muzokaralarda o'tib bo'lmas to'siq bo'lib qolmoqda. Isroil 1980-yilda ²Quddusni o'zining yagona va bo'linmas poytaxti deb e'lon qilgan. Jahon hamjamiyati esa bu qarorni noqonuniy deb hisoblashgan. Ayniqsa, bu masala Donald Trampning prezidentligi davrida yanada keskinlashdi. Muammo shundaki, 1967- yilgacha Quddus to'raligicha Isroilga tegishli bo'lmagan. Masalaning juda ham nozik jihati hisoblanmish diniy tamoyillarga borib taqalishi doimiy muzokaralar jarayonlarini boshi berk ko'chaga olib kelmoqda.

Ikkinchi muammo Falastinlik qochqinlar: Qochqinlarning uchdan bir qismi Iordaniya, Livan, Suriya va G'azo sektoridagi tan olingan qochqinlar lagerlarida, qolganlari esa ushbu mezbon mamlakatlarning shaharlari va qishloqlarida yashaydi. BMT rezolyutsiyasi (194(III))ga ko'ra, Isroil arab qochoqlariga uylariga qaytishga ruxsat berishi yoki ularga tovon to'lashi kerak³. Qochoqlarning soni ayni paytda 5 milliondan ortiq. Arablar Falastin hududiga emas, aynan Isroilga, kindik qoni to'kilgan vatanlariga qaytish huquqlarini talab qilishmoqda. Isroil bundan bosh tortyapti va kelajakda ham bunga ko'nishiga ishonish qiyin.

Uchinchi muammo Suv resurslaridan foydalanish: Yaqin Sharqda suv resurslari katta siyosiy ahamiyatga ega. Isroil foydalanadigan suvining katta qismini ikki o'rtada tortilgan «Yashil chiziq» ⁴ostidagi ikkita katta yer osti suv qatlamlaridan olgani sababli, bu suvdan foydalanish Isroil-Falastin mojarosida munozarali bo'lib kelgan. Isroilning ushbu hududlardan ko'p miqdordagi suvni tortib olishi falastinlik arablarning katta e'tiroziga sabab bo'lmoqda. Bundan tashqari, Isroilga Iordan daryosi tizimidan foydalanish imkoniyati berilgan, falastinliklar esa bunday huquqqa ega emas. G'azo sektorida aholining juda zich yashashi (bir kvadrat kilometrda 5800 kishidan ko'proq) va aholi soni ortib borish tendensiyasining yildan yilga oshishi hisobga olinsa, toza ichimlik suvi bo'yicha muammoli vaziyatlarning yanada keskinlashuvini kutish mumkin.

² 1980-yil – Isroil davlati xalqaro qarshiliklarga qaramay Quddusni o'zining yagona poytaxti deb e'lon qilgan. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-187506/>

³ BMT rezolyutsiyasi (194(III)) - 1948 yil 11-dekabrda BMT Bosh Assambleyasi qarori. <http://www.mideastweb.org/194.htm>

⁴ «Yashil chiziq» – Isroil va Falastin o'rtasida tortilgan chegara qismi. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-197919/>

To'rtinchi muammo Quddusni «yahudiy lashtirish» tomon intilish: So'nggi bir necha yildan beri Isroil hukumati 1967-yildan keyin BMT tomonidan arab davlatini tashkil etish uchun ajratilgan Iordan daryosining g'arbiy qirg'og'ida aholi maskanlarini qura boshladi. Falastinliklar bu maskanlarni noqonuniy deb hisoblashadi – ularning aholisi tez-tez terakt va hujumlar qurboniga aylanishadi.

Isroil-Falastin mojarosining murakkablashishiga bulardan tashqari yana bir qancha omillar yordam beradi. Ular orasida yer va chegaralar, resurslar nazorati, falastinlik qochqinlarning qaytish huquqi, xavfsizlik muammolari, diniy va madaniy tafovutlar bor. Keng qamrovli va mustahkam tinchlik kelishuviga erishilmagani zo'ravonlik, ishonchsizlik va adovatni davom ettirdi.

Tinchlikka erishishdagi muammolarga kelsak, Isroilliklar va falastinliklar o'rtasida barqaror tinchlikka erishish ko'p qirrali vazifa bo'lib, ko'plab muammolarga duch keladi. Jumladan, hududiy nizolar, siyosiy bo'linishlar, Isroil aholi punktlarining kengayishi, ekstremizmning kuchayishi va ishtirokchilar o'rtasida ishonch yo'qligi. Bundan tashqari, tashqi ta'sirlar va mintaqaviy dinamika mojaroning borishini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Ikki davlat o'rtasida muloqot va muzokaralarning roliga kelsak, bu tinchlik yo'li Isroil va Falastin rahbariyati o'rtasida ochiq va mazmunli muloqotni talab qiladi. Isroil va Falastinning tinchlik va xavfsizlikda yonma-yon yashashi bilan muzokaralar yo'li bilan ikki davlat yechimi xalqaro hamjamiyat tomonidan keng qo'llab-quvvatlangan. Chegaralar, aholi punktlari, xavfsizlik va Quddus maqomi kabi hal qilinmagan muammolarni hal qilish har ikki tomonning murosaga kelishi, xayrixohligi va yon berishlarini talab qiladi.

Isroil-Falastin mojarosida gumanitar masalalar muhimligicha qolmoqda. Sa'y-harakatlar G'arbiy Sohil va G'azo sektorida yashovchi falastinliklarning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarini yaxshilash, asosiy xizmatlardan foydalanishni ta'minlash va iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishga yo'naltirilishi kerak. Bu tashvishlarni bartaraf etishda erishilgan yutuqlar ishonchni mustahkamlashga, tinchlik muzokaralari uchun qulay muhit yaratishga va yorqin kelajakka yo'l ochishga yordam beradi.

Yaqin Sharqda, xususan, Falastin davlatida inson huquqlarining ko'plab buzilishi holatlari kuzatilmoqda:

Birinchi, bosqin va mustamlakachilik: Isroilning Falastin hududlarini bosib olishi inson huquqlarining keng tarqalishiga olib keldi, jumladan, yerlarni musodara qilish, uylarni vayron qilish va falastinliklarning harakat erkinligini cheklash.

Ikkinchidan, aholi punktlarining kengayishi: G'arbiy Sohil va Sharqiy Quddusdagi Isroil aholi punktlarining doimiy ravishda kengayishi xalqaro huquqni buzadi va Falastin jamoalarining ko'chirilishiga olib keldi.

Uchinchidan, diskriminatsiya⁵ va tengsizlik: Isroilda yashovchi falastinliklar uy-joy, ta'lim va ish bilan ta'minlash kabi sohalarda tizimli diskriminatsiyaga duch kelishmoqda. Shuningdek, ular asosiy xizmatlar va infratuzilmalardan foydalanishlari cheklangan.

To'rtinchidan, harbiy zo'ravonlik: Isroil harbiylari Falastin tinch aholisiga nisbatan haddan tashqari kuch ishlatishda, jumladan, o'zboshimchalik bilan hibsga olish, qiynoqlar va sudsiz qotilliklarda ayblangan.

Beshinchidan, g'azo blokada⁶si: G'azo sektorining blokadasini og'ir gumanitar inqirozlariga olib keldi, jumladan, oziq-ovqat va dori-darmon taqchilligi, toza suvdan foydalanish imkoniyati yo'qligi va ishsizlik darajasi yuqori.

Oltinchidan, so'z erkinligiga cheklovlar: Falastinlik jurnalistlar, faollar va inson huquqlari himoyachilari Isroil hukumati tomonidan ta'qib, hibsga olish va senzura uchun duchor bo'lmoqda.

Yettinchidan, bolalarni hibsga olish: Falastinlik bolalar ko'pincha Isroil harbiy sudlarida hibsga olinadi va jinoiy javobgarlikka tortiladi.

Sakkizinchidan, sog'liqni saqlashdan foydalanish imkoniyati yo'qligi: G'arbiy Sohil va G'azodagi falastinliklar harakatlanish cheklovlari va tibbiy buyumlar etishmasligi tufayli tegishli tibbiy yordam olishda to'siqlarga duch kelishmoqda.

Ushbu holatlar bo'yicha muhokamalar ko'pincha kuchli his-tuyg'ularni va tarixiy, siyosiy va diniy kontekstlarga asoslangan turli nuqtai nazarlarni uyg'otmoqda. Yaqin Sharqda, jumladan, Falastinda inson huquqlari buzilishini samarali hal qilish uchun keng qamrovli va ko'p tomonlama yondashuv juda muhim bo'lib qolmoqda. Bunday yondashuv diplomatik sa'y-harakatlarni, xalqaro huquqni hurmat qilishni, tinch aholini himoya qilishni va mintaqadagi barcha odamlar uchun adolatli va mustahkam tinchlikni ta'minlash majburiyatini o'z ichiga olishi kerak.

Bunday global ahamiyatga molik va har qanday mavzuda bo'lgani kabi, barcha ishtirokchilarning turli nuqtai nazarlari va tajribalarini hurmat qiladigan muloqotga kirishish, tushunish, adolat va barqaror yechimlar sari yo'lni qurish uchun zarurdir.

Xalqaro hamjamiyat mintaqada tinchlikka erishish sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynashi kerak. Diplomatik tashabbuslar, vositachilik va

⁵ **Diskriminatsiya** - (lotincha: *diskriminatio* — farqlash) — davlat, yuridik yoki jismoniy shaxs huquqlarining (boshqa davlat, yuridik yoki jismoniy shaxs huquqlariga nisbatan) cheklanishi.

⁶ **Blokada** - (inglizcha - *blockade* — qamal, qurshamoq) — harbiy harakatni amalga oshirishning dushman ob'yektini ajratib, yakkalab, tashqi aloqalarini izdan chiqarishga qaratilgan alohida shakli.

gumanitar yordam ishonchni mustahkamlash choralariga hissa qo'shishi va har ikki tomonni mazmunli muloqotga undashi mumkin. Har qanday barqaror tinchlik shartnomasida bir-birining huquqlari, xavfsizligi va intilishlarini tan olish muhim ahamiyatga ega.

Ushbu dolzarb mavzu ma'lumotlarini "Event va case" tahlillar orqali ko'rib chiqsak:

Birinchi. Oslo kelishuvlari ⁷(1993):

Oslo kelishuvlari Isroil va Falastin rahbarlarining to'g'ridan-to'g'ri muzokaralar olib borishi bilan muhim umid lahzasi bo'ldi. Ushbu kelishuv mojaroni hal qilish uchun asos yaratish, jumladan, Falastin hududlarida vaqtinchalik o'zini o'zi boshqarish tartiblarini yaratishga qaratilgan. Biroq, tinchlik jarayoni ko'plab qiyinchiliklarga duch keldi va yakuniy kelishuvga erishilmadi. Ushbu voqea muzokaralar jarayonining maqsadga muvofiqligi va samaradorligi haqida bahs-munozaralarga sabab bo'ldi.

Ikkinchi. Intifadalar:⁸

Birinchi Intifada (1987-1993) va Ikkinchi Intifada (2000-2005) falastinliklar tomonidan Isroil ishg'oliga qarshi ko'tarilgan xalq qo'zg'olonlari edi. Bu voqealar chuqur ildiz otgan umidsizliklarni, qarshilik ko'rsatish harakatlarini va mintaqada zo'ravonlikni kuchaytirganini aks ettirdi. Intifadalar Falastin xalqining asosiy shikoyatlarini hal qilish va davlatchilikka munosib yo'l topish zarurligini ta'kidladi.

Uchinchi. Isroil aholi punktlari:

Falastinning bosib olingan hududlarida Isroil aholi punktlari qurilishi tinchlik jarayoniga jiddiy to'siq bo'ldi. Aholi punktlarining kengayishi ko'pchilik tomonidan xalqaro huquqning buzilishi va ikki davlat qaroriga asosiy to'siq sifatida qaraladi. Bu aholi punktlari ko'chirilishiga sabab bo'ldi, falastinliklarning yer va resurslarga kirishiga to'sqinlik qildi va isroillik ko'chmanchilar va Falastin jamoalari o'rtasida to'qnashuvlarga sabab bo'ldi.

To'rtinchi. Tinchlik muzokaralari va boshi berk ko'chada:

Ko'plab tinchlik tashabbuslari, jumladan, Kemp Devid sammiti ⁹(2000), Arab tinchlik tashabbusi ¹⁰(2002) va Annapolis konferentsiyasi ¹¹(2007) mojaroni hal

⁷ Oslo kelishuvi – 1993-yil 13-sentabr kuni AQSH boshchiligida Isroil va Falastin o'rtasidagi kelishuv. <https://history.state.gov/milestones/1993-2000/oslo>

⁸ Intifada – arabcha (انتفاضة) *intifāḍah*) atama bo'lib, "isyon", "qo'zg'olon" yoki "qarshilik harakati"

⁹ Kemp Devid sammiti - 2000 yil 11-25 iyul kunlari AQSh prezidenti Bill Klinton tashabbusi va vositachiligi bilan Isroil bosh vaziri Ehud Barak va PNA raisi Yasir Arafat o'rtasida bo'lib o'tgan muzokaralar. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-193931/>

¹⁰ Arab tinchlik tashabbusi - 2002 yilda Arab Ligasi tomonidan qabul qilingan. Bu Isroil-Arab mojarosiga barham berish va Isroil va arab dunyosi o'rtasida normal munosabatlar o'rnatish tashabbusidir.

qilishga qaratilgan. Bu muzokaralarda ba'zi yutuqlarga erishilganiga qaramay, chegaralar, Quddusning maqomi, xavfsizlik muammolari va falastinlik qochqinlarning qaytish huquqi kabi masalalar munozarali bo'lib qolmoqda va boshi berk ko'chaga olib kelmoqda.

Beshinchi. G'azo sektori va Hamas:

2007-yilda G'azo sektorining HAMAS¹² tomonidan bosib olinishi Hamas va Fath yetakchiligidagi Falastin ma'muriyati o'rtasida siyosiy kelishmovchilikni yuzaga keltirdi. Davom etayotgan boshqaruv muammolari, Falastin ichidagi bo'linishlar va HAMAS va Isroil o'rtasidagi mojarolar yagona siyosiy asos yaratish va mojaroga barqaror yechim topish bo'yicha sa'y-harakatlarni yanada murakkablashtirdi.

SWOT tahlili Isroil-Falastin mojarosiga xos bo'lgan murakkabliklar va muammolarni ta'kidlaydi. Kuchli, zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlarini aniqlash mojarolar dinamikasi va barqaror tinchlik uchun uning salohiyatini har tomonlama tushunish imkonini beradi.

Kuchli tomonlari:

Birinchisi. Tarixiy aloqalar va e'tirof:

- Isroilliklar ham, falastinliklar ham o'zlik va chidamlilik tuyg'usini rivojlantirib, yer bilan mustahkam tarixiy va madaniy aloqalarga ega.
- Isroil davlatchiligi va Falastin xalqining o'z taqdirini o'zi belgilash huquqining xalqaro miqyosda tan olinishi ularning da'vo va intilishlarini kuchaytiradi.

Ikkinchisi. Diplomatik harakatlar va tinchlik tashabbuslari:

- Oslo kelishuvlari va mintaqaviy tuzilmalar kabi ko'plab diplomatik sa'y-harakatlar va tinchlik tashabbuslari rezolyutsiyani topishga sodiqlikni namoyish etadi.
- Ikki davlat kelishuvi bo'yicha xalqaro konsensus muzokaralar va potentsial kelishuvlar uchun asos yaratadi.

Kamchiliklari:

Birinchisi. Ishonch tanqisligi va tarixiy hikoyalar:

- Ikki tomonning chuqur tarixiy hikoyalari va shikoyatlari jiddiy ishonchsizlikni keltirib chiqaradi va konstruktiv muloqotga to'sqinlik qiladi.
- Muzokaralarning bir necha marta muvaffaqiyatsiz urinishlari ishonchni yo'qotdi va tinch yo'l bilan hal qilishning maqsadga muvofiqligiga shubha uyg'otdi.

Ikkinchisi. Xavfsizlik tashvishlari va zo'ravonlik:

¹¹ **Annapolis konferentsiyasi** - Yaqin Sharq tinchlik konferentsiyasi 2007-yil 27-noyabrda Annapolis, Merilend, Amerika Qo'shma Shtatlari dengiz floti akademiyasida bo'lib o'tdi. Konferentsiyadan maqsad Isroil-Falastin tinchlik jarayonini jonlantirish va "Tinchlik yo'li xaritasini" amalga oshirish edi.

¹² **HAMAS** - so'zi abbreviatura bo'lib, "Islomiy qarshilik xarakati"ning qisqartmasi hisoblanadi.

- Davom etayotgan xavfsizlik tahdidlari, jumladan, terrorizm aktlari va mojarolar barqarorlikka putur etkazadi va qo'rquv va xavotirni keltirib chiqaradi.
- Noqonuniy aholi punktlari faoliyati, yerga oid nizolar va resurslarni nazorat qilish jamiyatdagi keskinlikni keltirib chiqaradi va nizolarni yanada kuchaytiradi.

Imkoniyatlar:

Birinchisi. Mintaqaviy hamkorlik va diplomatik hamkorlik:

- Mintaqaviy dinamikadagi o'zgarishlar, jumladan, ba'zi arab davlatlari tomonidan Isroil bilan imzolangan tinchlik bitimlari hamkorlik va muloqotni kengaytirish uchun imkoniyatlar yaratadi.
- Mintaqaviy kuchlarning jalb etilishi tinchlik o'rnatish tashabbuslari uchun iqtisodiy, xavfsizlik va siyosiy rag'batlantirishni ta'minlashi mumkin.

Ikkinchisi. Fuqarolik jamiyati harakatlari:

- Har ikki tomonning ommaviy harakati va fuqarolik jamiyati tashkilotlari muloqot, tushunish va hamkorlikni rivojlantiradi, jamiyatning kengroq ishtiroki uchun yo'l ochadi.
- Fuqarolar tomonidan olib borilayotgan tashabbuslar tinchlikka turtki berishi va jamoalar o'rtasida ko'priq vazifasini o'tashi mumkin.

Tahdidlar:

Birinchisi. Ekstremizm va radikallasuv:

- Ekstremistik g'oyalar va harakatlar ishonchni susaytirish, zo'ravonlikni davom ettirish va murosaga to'sqinlik qilish orqali tinchlik o'rnatish sa'y-harakatlariga tahdid soladi.
- Falastin hududlarida ham, Isroilda ham ekstremistik guruhlarning mavjudligi muzokaralar va yarashuv jarayonlarini murakkablashtiradi.

Ikkinchisi. Mintaqaviy va global siyosiy manfaatlar:

- Mojaro mintaqaviy va global ishtirokchilarning e'tiborini tortmoqda, bu turli geosiyosiy kun tartibi va manfaatlar tufayli uni hal qilish bo'yicha sa'y-harakatlarni qiyinlashtirishi mumkin.
- Xalqaro dinamika va o'zgaruvchan siyosiy manzara mojaroga ta'sir qilishi va ta'sir qilishi, noaniqlik va muvaffaqiyatsizliklarga olib kelishi mumkin.

Isroil-Falastin mojarosiga ta'sir qiluvchi tashqi omillarni tushunish va keng qamrovli asosni taqdim etish uchun, mintaqada barqaror tinchlikka erishishga ta'sir qiluvchi siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik, ekologik va huquqiy jihatlarni o'rganishda bizga PESTEL tahlil kerak bo'ladi.

Siyosiy omillar:

- Geosiyosiy dinamika: ziddiyatga mintaqaviy va global siyosiy manfaatlar, jumladan qo'shni davlatlar, xalqaro kuchlar va mintaqaviy mojarolarning roli ta'sir ko'rsatadi.
- Siyosiy yetakchilik: har ikki tomonning siyosiy yetakchilarining muzokaralar olib borish va yon berishlarga bo'lgan samaradorligi, qarashlari va tayyorligi tinchlik istiqbollari ta'sir qiladi.

Iqtisodiy omillar:

- Iqtisodiy nomutanosibliklar: Iqtisodiy tengsizliklar va isroilliklar va falastinliklar o'rtasidagi nomutanosiblik ijtimoiy va siyosiy taranglikni keltirib chiqaradi.
- Iqtisodiy o'zaro bog'liqlik: Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashabbuslari ikki tomon o'rtasida uzoq muddatli barqarorlik va ishonchni mustahkamlashga yordam beradi.

Ijtimoiy omillar:

- O'zlik va millatchilik: Kuchli millatchilik tuyg'ulari va qarama-qarshi tarixiy rivoyatlar chuqur ildiz otgan ijtimoiy bo'linishlarga yordam beradi va yarashuv harakatlariga to'sqinlik qiladi.
- Diniy va madaniy tafovutlar: turli diniy va madaniy o'ziga xosliklar idrok, qadriyatlar va intilishlarga ta'sir qilib, nizolarni hal qilish jarayoniga murakkablik kiritadi.

Texnologik omillar:

- Ommaviy axborot vositalari va kommunikatsiyalar: OAV va ijtimoiy tarmoqlarning jamoatchilik fikrini shakllantirish, tashviqotni yoyish va mintaqadagi keskinlikni kuchaytirishdagi ta'siri.
- Texnologik yutuqlar: Kuzatuv, urush va kiber qobiliyatlardagi innovatsiyalar mojarolarni hal qilish va tinchlik o'rnatish uchun yangi muammolar va imkoniyatlarni taqdim etadi.

Atrof-muhit omillari:

- Tanqis tabiiy resurslar: Suv tanqisligi va atrof-muhitning buzilishi, ayniqsa Iordan daryosi va O'lik dengiz kabi umumiy hududlarda resurslar bilan bog'liq mojarolarga yordam beradi.
- Iqlim o'zgarishi: iqlim o'zgarishining ta'siri, jumladan ekstremal ob-havo sharoiti mavjud keskinlikni kuchaytirishi va mintaqada yangi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Huquqiy omillar:

- Xalqaro huquq va me'yorlar: xalqaro huquqning qo'llanilishi, BMT rezolyutsiyalari va inson huquqlari standartlariga muvofiqligi. Hududiy da'volar, chegaralar, aholi

punktlari va qaytish huquqining huquqiy talqini mojarolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi.

- Tinchlik kelishuvlari va huquqiy asoslar: Oslo kelishuvlari kabi mavjud huquqiy bazalar va avvalgi tinchlik kelishuvlari muzokaralarni boshqaradi va potentsial yechimlar uchun asos yaratadi.

Maqola Delphi usulidan foydalangan holda tahlil qilindi, va bu bizga mavzuni chuqurroq anglash va tushuncha paydo bo'lishiga yordam beradi. Bunda biz savollar tuzib maxsus guruh ichida so'rovnomani tashkil qildik va savollarga maxsus ekspertlar tomonidan javob berildi. Savollarga ekspertlarning javoblari;

1. Isroil-Falastin mojarosida asosiy aybdor kim deb o'ylasiz? **Ekspert:** Avvalombor, bu mojaroda bir tomonni ayblash noto'g'ri fikr deb o'ylayman. Chunki faqat bir tomonni ayblasak, bunda tarafkashlik qilingan bo'lishi mumkin.

2. Isroil-Falastin mojarosiga Xalqaro tashkilotlar kuchli e'tibor qaratmoqda deb o'ylaysizmi? **Ekspert:** Fikrimcha, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Yevropa Ittifoqi va nohukumat tashkilotlar kabi xalqaro tashkilotlar tarixan Isroil-Falastin mojarosiga katta e'tibor qaratgan. Ularning sa'y-harakatlari orasida tinchlik muzokaralarida qatnashish, gumanitar yordam ko'rsatish, inson huquqlarini nazorat qilish va tinch yo'l bilan qarorlarni qabul qilishga chaqirish kiradi. Mojaro xalqaro diplomatiyaning markaziy yo'nalishi bo'lib kelgan va nizolarni hal qilishga qaratilgan ko'plab diplomatik forumlar va tashkilotlarning kun tartibidagi asosiy masala bo'lib qolmoqda.

3. Rossiya-Ukraina o'rtasidagi urush va Isroil - Falastin mojarosida bog'liqlik bor deb o'ylaysizmi? **Ekspert:** Rossiya-Ukraina urushi va Isroil-Falastin mojarosi o'rtasidagi bog'liqlikka kelsak, bu to'qnashuvlar o'ziga xos bo'lsa-da, ikkalasi ham geosiyosiy ahamiyatga ega va kengroq mintaqaviy dinamikaga ta'sir ko'rsatish potentsialiga ega. Bitta konfliktga xalqaro e'tibor boshqalarning dolzarbligini inkor etmaydi, lekin har bir mojaroning o'ziga xos sabablari va dinamikasi mavjud. Garchi ular to'g'ridan-to'g'ri sababiy bog'liqlikka ega bo'lmasa-da, ularning oqibatlarini va mintaqaviy barqarorlik va xalqaro munosabatlarga kengroq ta'siri global kuzatuvchilar va siyosatchilarning e'tiborini va tekshiruvini talab qiladi.

4. Hozirgi vaziyatda tinchlikka erishish borasidagi sa'y-harakatlarning ahvoli qanday? **Ekspert:** Isroil-Falastin mojarosida tinchlik o'rnatishga qaratilgan sa'y-harakatlar turli qiyinchiliklarga qaramay davom etmoqda. Mojaro uzoq va murakkab tarixga ega bo'lib, ikki tomon o'rtasida tinchlik o'rnatishga ko'plab urinishlar qilingan. Tinchlikka erishish yo'lidagi sa'y-harakatlar turli darajalarda davom etayotgan bo'lsa-da, chuqur ildiz otgan muammolar keng qamrovli va doimiy yechimga to'siq bo'lib

qolmoqda. Davom etayotgan vaziyat isroilliklar va falastinliklar uchun adolatli va barqaror tinchlikka erishish uchun barqaror, ko'p qirrali va ko'p tomonlama sa'y-harakatlarning murakkabligi va zarurligini ta'kidlaydi.

5. Sizningcha, Isroilning G'azo aholisini majburan kòchirib yuborishga haqqi bormi? **Ekspert:** Hammamizga ma'lum, G'azodagi vaziyat murakkab va tarixiy, siyosiy va gumanitar jihatlarga chuqur ildiz otgan. Ushbu kontekstda majburiy ko'chirish mavzusi nozik va ko'p qirrali bo'lib, bu masala bo'yicha turli nuqtai nazarlarni ko'rib chiqish juda muhimdir. Isroilning G'azoga munosabati, xususan, ko'chirish bilan bog'liqligi muhim bahs mavzusi hisoblanadi. G'azo sektori davom etayotgan geosiyosiy ziddiyatlarning markazida bo'ldi, bu esa u erda yashovchi odamlar uchun chuqur gumanitar oqibatlarga olib kelgan blokada va harakatni cheklashga olib keldi. Bundan tashqari, mintaqa yillar davomida insoniyatning halokatli azob-uqubatlariga olib keladigan mojarolar va zo'ravonliklarni boshdan kechirdi. Shu sababli, G'azodagi majburiy ko'chirish haqidagi munozaralar ko'pincha inson huquqlari, xavfsizlik, xalqaro huquq normalarining buzilishiga olib kelmoqda.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Isroil-Falastin mojarosi hozirgi zamonning eng qiyin va cho'zilgan, xali beri tinchlikka erishilmagan bahslaridan biri bo'lib qolmoqda. Tinchlik yo'li bilan yechim topish uchun isroillik va falastinliklarning izchil va samimiy sa'y-harakatlari, o'zaro bir-birni tushunish va hurmat qilish hamda xalqaro hamjamiyat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi kerak. Xalqaro hamjamiyat, Xalqaro tashkilotlar va gegemon davlatlar to'liq bir tarafga yon bosmagan xolda, ikki davlat manfaatlariga mos keladigan, norozichilik xissini uyg'otmagan xolda, yordam va tinchlikka erishish uchun o'z takliflarini berishi kerak. Tinchlikka erishish qiyin bo'lib qolayotgan bo'lsa ham, ikki davlat o'rtasidagi e'tiqodlarni tan olish va ularga murojaat qilish juda muhimdir. Muloqotni rivojlantirish, gumanitar muammolarni hal qilish, adolatli va keng qamrovli yechimga intilish orqali biz isroilliklar va falastinliklarni tinchlik, xavfsizlik va farovonlikda birga yashashlari mumkin bo'lgan kelajakka umid qilishimiz mumkin. Tarafkashliklarsiz, o'zaro tushunish va tushunish xoxishi, hamdardlik va o'zaro hurmatga sodiqlik orqali mustahkam tinchlikka yo'l topish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M. Nishonov. Toshkent (2004). Yaqin Sharq: muaommo va mojaroning tinch hal etish jarayonlari. Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti.
2. Armstrong, K. (2016). Jerusalem: One City, Three Faiths. New York: Ballantine Books.
3. Gelvin, J. (2015). The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War. Cambridge: Cambridge University Press.

4. Herzl, T. (2019). *The Jewish State*. New York: Dover Publications.
5. Khalidi, R. (2017). *Palestinian Identity: The Construction of Modern National Consciousness*. New York: Columbia University Press.
6. Morris, B. (2011). *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-2001*. New York: Vintage.
7. Pappé, I. (2016). *The Ethnic Cleansing of Palestine*. Oxford: Oneworld.
8. Said, E. (2021). *The Question of Palestine*. New York: Vintage.
9. Eran, Oded. "Arab-Israel Peacemaking." *The Continuum Political Encyclopedia of the Middle East*. Ed. Avraham Sela. New York: Continuum, 2002, p. 121.
10. Falk, Avner (17 February 2005). *Fratricide in the Holy Land: A Psychoanalytic View of the Arab-Israeli Conflict*. Terrace Books. ISBN 978-0-299-20253-8.
11. Grinberg, Lev Luis (10 September 2009). *Politics and Violence in Israel/Palestine: Democracy Versus Military Rule*. Routledge. ISBN 978-1-135-27589-1.
12. *Michael Mann* (2005). *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing*. Cambridge University Press. pp. 109, 519. ISBN 978-0-521-83130-7.
13. U.S. State Department, 20 November 2007, "Announcement of Annapolis Conference". Retrieved 2013-06-25.

